

RECENZJE

Karin Tomala

AZJA WSCHODNIA NA PRZEŁOMIE WIEKÓW

Azja Wschodnia na przełomie XX i XXI wieku. Studia i szkice (Część I: *Przemiany polityczne i społeczne*, 412 str.; część II: *Stosunki międzynarodowe i gospodarcze*, 448 str.), pod redakcją Krzysztofa Gawlikowskiego, we współpracy z Małgorzatą Ławacz, Instytut Studiów Politycznych Polskiej Akademii Nauki i Wydawnictwo TRIO, Warszawa 2004.

Gdy w roku 1998 gospodarcze i polityczne zakłopotania dotknęły niektóre kraje azjatyckie, pojawiło się wielu jasnowidzów i proroków. Amerykański ekonomista Paul Krugman nawoływał wówczas do rozsądku pisząc, iż każdy kto z taką pewnością głosi, iż kryzys azjatycki jest łatwy do wytłumaczenia, nie wie po prostu o czym mówi. Pisanie o Azji jest bowiem przedsięwzięciem trudnym – wymaga wyjaśnienia czym jest Azja, w całym swoim zróżnicowaniu i jedności zarazem, z tyloma państwami, należącymi do różnych religii, cywilizacji i systemów politycznych, na różnym poziomie rozwoju.

Zachodzące na olbrzymich terenach Azji i Pacyfiku zmiany nie uszły uwadze także i polskich naukowców. Skupieni wokół Zakładu Azji i Pacyfiku Instytutu Studiów Politycznych PAN podjęli oni w końcu lat 90. – także dzięki finansowemu wsparciu ze strony Komitetu Badań Naukowych – ambitne zadanie syntetycznego przedstawienia przemian zachodzących w tym regionie oraz stosunków Polski z krajami tam położonymi. Jest to pierwsze w naszym kraju naukowe przedsięwzięcie tego typu, dotyczące regionu, który na arenie międzynarodowej odgrywać zaczyna znaczącą rolę polityczną i ekonomiczną.

Dwuczęściowa praca *Azja Wschodnia na przełomie XX i XXI wieku*, wydana w 2004 r. przez wydawnictwo TRIO i ISP PAN pod redakcją Krzysztofa Gawlikowskiego przy współpracy Małgorzaty Ławacz, nie postawiła przed sobą zadania upowszechniania pewników i dogmatów, czy też ferowania sądów. Artykuły

określane jako „Studia i Szkice”, reprezentują – jak to jest w wydawnictwach zbiorowych – różne poziomy; zważmy, że aż 19 autorów pisze tu o 20 krajach, o ich skomplikowanych stosunkach bilateralnych i międzynarodowych. Ocenic można jednakże, iż podjęta próba naświetlenia rozwoju tego regionu i panujących tam stosunków dwustronnych powiodła się. Autorzy potrafili zapoznać czytelnika z azjatycką mozaiką, ukazując przy tym najważniejsze orientacje rozwoju.

Obydwa tomy stanowić mogą istotną podstawę jeśli chodzi o informacje i wiedzę o tym tak ważnym, znajdującym się na przełomie wieków, kontynencie.

W pierwszym – omówiono zachodzące w tym regionie przemiany polityczne i społeczne, a więc skoncentrowano się na problemach transformacji, jakie uwidoczniły się tam w latach 90. i na początku XXI wieku. Z natury rzeczy szczególnie wyeksponowano takie kraje jak Chiny z Tajwanem i Hongkongiem oraz Japonię, bowiem te dwa państwa nie tylko ze względu na liczbę ludności, ale i posiadany potencjał gospodarczy odgrywają dominującą rolę, nie tylko zresztą w tamtym regionie. Do drugiej grupy omawianych państw należą obydwa państwa koreańskie, 10 państw Azji Południowo-Wschodniej (Filipiny, Birma, Tajlandia, Indonezja, Malezja, Singapur, Brunei, Wietnam, Laos i Kambodża), trzecia, to państwa południowego Pacyfiku – Papua-Nowa Gwinea, Fidzi, wyspy Salomona, Nowa Kaledonia i kilkanaście innych wyspiarskich terytoriów. Widzimy więc, iż przed redaktorem naukowym pracy stało zadanie niełatwe. Różnorodność objawia się bowiem nie tylko w sferze politycznej, ekonomicznej, ale i w sferze wzorów i wartości kulturalnych. Wiele z wymienionych państw było przecież przez kilka wieków koloniami państw europejskich, jak Francji, W. Brytanii, Holandii, Hiszpanii, i to z pewnością odbija się na ich sposobie bycia, a także w sferze kultury, różnorodności religii, języka i powiązań politycznych.

We wprowadzeniu zatytułowanym „Azja Wschodnia po drugiej wojnie światowej i znaczenie przełomu lat 80. i 90. XX wieku” czytelnikowi przedstawione zostały zasadnicze zmiany, jakie miały miejsce w tym regionie. Pierwsze zmiany przyniosła druga wojna światowa, która wyeliminowała z tej części Azji główne mocarstwa kolonialne – W. Brytanię, Holandię, Francję. Drugie – stały się wynikiem przełomu jaki nastąpił w Europie w końcu lat 90. ZSRR uregulował swoje konflikty z Chinami, te z kolei odzyskiwały posiadłości zabrane im przez mocarstwa kolonialne. Tak więc era panowania kolonialnego w tym regionie skończyła się.

Praca obszerniej omawia te przemiany w rozdziałach poświęconych poszczególnym państwom. Część poświęcona Chinom zajmuje czołowe miejsce w pracy. Przedstawione są w niej specyficzne cechy tego wielkiego państwa i makrohistoryczne przeobrażenia zachodzące na tym rozległym terenie. Obszerny, w porównaniu z rozdziałem o ChRL, rozdział o Tajwanie, można usprawiedliwić stwierdzeniem autora, iż „spory między Tajpej i Pekinem mogą łatwo destabilizować sytuację w regionie i pociągnąć za sobą poważne konsekwencje dla całego świata”. Omówiona jest tu charakterystyka Tajwanu, dziedzictwo przeszłości, sytuacja

społeczno-polityczna a także kontrowersje dotyczące statusu wyspy. Rozdziały poświęcone obydwóm państwom koreańskim stanowią bogaty materiał informacyjny. Jednakże nie wybiegają one tak daleko w historię, jak to ma miejsce w przypadku Chin.

Żadnemu innemu krajowi tego regionu praca nie poświęca tyle miejsca co Chinom. Jest to zrozumiałe – z uwagi na wielkość kraju, potencjał ludnościowy, imponujący wzrost gospodarczy i, co może najważniejsze, ambicje jako „global player”. Państwo to, rozrywane na przestrzeni wieków walkami etnicznymi, czy religijnymi, potrafiło przecież zachować ciągłość historyczną, w skali nieznaną Zachodowi; nie można też stosować podziału historii tego państwa według epok analogicznych do zachodnich. Dopiero połowa XIX wieku – okres wojen opiumowych i początek kolonizacji zachodniej – stała się taką cezurą w historii. Druga wielka cezura, to przełom lat 70. i 80., czyli początek reform Deng Xiaopinga. Rozdział ten zapoznaje nas z zachodzącymi zmianami, czy to w sferze obyczajów, czy prawa, wymuszanych przez coraz silniej stosowany system gospodarki rynkowej, jak i ze związanymi z tym trudnościami. Ciekawy dla czytelnika będzie z pewnością rozdział o mitach, jakie krążą na temat Chin. Autor rozprawia się z pokutującymi także i w Polsce tendencyjnymi opiniami o tym kraju. Jedne mają związek z europocentryzmem, inne były elementem kampanii antykomunistycznej. Końcowe strony tego interesującego rozdziału przedstawiają problemy transformacji, bogacenie się mieszkańców Chin, powiązania majątku z władzami.

W kolejnej części tego tomu, pt. „Rozwój i przemiany innych państw regionu”, na czele umieszczono Japonię. Kraj ten został przedstawiony „w cieniu kryzysu”. Z uwagi, iż do omówienia rozwoju gospodarczego tego kraju po II wojnie światowej trudno było autorce wnieść nowe elementy, zaakcentowane zostały przemiany wewnętrzne, jakie tam zaszły w ostatniej dekadzie XX wieku.. Szczególnie interesujące jest omówienie kryzysu społecznego jaki dotknął społeczeństwo japońskie – wyrażającego się w konflikcie pokoleń, odstającym od rzeczywistości szkolnictwie, jak i w pojawieniu się takich patologii społecznych, jak agresja w szkole czy erozja moralności.

Rozdziały omawiające pozostałe kraje tego regionu w sposób sumienny przedstawiają zmiany, jakie zaszły w nich po drugiej wojnie światowej. Tam najwyraźniej dał się odczuć upadek mocarstw kolonialnych i rozgromienie japońskiego okupanta. Ale mylił się i ten, kto spodziewał się ery spokojnego rozwoju. Pucze wojskowych stały się częstym zjawiskiem w tych krajach. Powody były wielorakie, chęć pozbycia się konkurenta, przyczyny ekonomiczne, przeważnie na podłożu niechęci wobec mniejszości chińskiej. Materiały o poszczególnych krajach zawierają dane szczególnie z ostatnich lat i przy braku innej informacji mogą stanowić dobre źródło. Ostatnia część tego tomu omawia przemiany polityczne i uwarunkowania społeczno-ekonomiczne w wyspiarskich państwach południowego Pacyfiku. Istnieje

tam jeszcze 12 niepodległych państw i jedenaście terytoriów zależnych, pozostających pod władzą USA, Australii, Nowej Zelandii, Francji, W. Brytanii.

Tom II publikacji poświęcony jest stosunkom międzynarodowym i gospodarczym państw omawianego regionu. W pierwszej części przedstawione są stosunki między państwami regionu, wybijając na czoło stosunki Chin z Japonią, Koreą, z republikami Azji Centralnej, Azji Południowo-Wschodniej. Kolejnym państwem, którego stosunki z sąsiadami są przedmiotem analiz jest Japonia, a trzecim – Australia, jej priorytety i kluczowe kierunki polityki zagranicznej.

Spory graniczne i konflikty terytorialne, jakie miały miejsce u progu XXI wieku w całym regionie Azji Wschodniej, Centralnej, w rejonie Morza Południowochińskiego i Azji Południowo-Wschodniej są tematem odrębnego rozdziału. Ukazują, jak w epoce powstawania nowych państw dochodziło do krwawych niekiedy sporów granicznych i konfliktów. W ciekawym rozdziale „Polityka międzynarodowa” poddano analizie rolę, jaką w polityce międzynarodowej odgrywa omawiany region. Państwa tego regionu, wychodzące z zaścianka, tworzą własne ugrupowania jak Stowarzyszenie Państw Azji Południowo-Wschodniej, nawiązują kontakty z Unią Europejską (ASEM). W tej części pracy wyeksponowane zostało nowe miejsce jakie stara się zająć w tym regionie Rosja.

Kolejna część pracy powinna czytelnika polskiego szczególnie zainteresować, jest bowiem poświęcona roli Azji w polskiej polityce zagranicznej i stosunkom Polski z krajami Azji i Pacyfiku w ostatniej dekadzie. Rozdział ten przedstawia problemy, jakie napotyka polski handel zagraniczny w stosunkach z tymi państwami. Wzajemne obroty nie są jeszcze duże, a oferta towarowa skromna; wiele krajów Europy posiada znacznie silniej rozwinięte obroty towarowe z tym regionem. Dopiero ostatnie lata wykazują wzrost, choć powolny, wymiany między Polską a krajami Azji.

W Aneksach tego tomu czytelnik znajdzie wiele pożytecznego materiału informacyjnego, m.in. dotyczącego wymiany studentów i stażystów. Niestety, Polska nie może pochwalić się tu dobrymi rezultatami, podobnie słabo wypadają przygotowania Polski do współpracy z krajami Azji-Pacyfiku. Region ten, jak widać, pozostawał dotychczas na marginesie zainteresowań Polski. Choć przy szeregu wyższych uczelni istnieją katedry orientalistyczne, szkolące studentów polskich, a także uczą się u nas studenci z Azji, to jednak liczby te – w zestawieniu z krajami zachodniej Europy – są więcej niż skromne. W Aneksie zawarte są też informacje o działających na terenie Polski instytucjach, związanych swoją działalnością z omawianym regionem. Dowiadujemy się, iż moda na sztukę orientálną istniała w Polsce już w czasach saskich, dzisiaj istnieje w Warszawie licznie odwiedzane Muzeum Azji i Pacyfiku, a w innych miastach polskich spotykamy azjatyckie centra kultury i informacji. Wszystko to razem jednakże, jest – jak widać – więcej niż skromne.

Jak zwykle w dobrej pracy naukowej, tomy zawierają bogatą bibliografię.

Każdy, kogo interesować będzie szeroka tematyka historyczna, społeczna, kulturalna tego regionu nie będzie mógł przejść obojętnie obok tych dwóch, niezmiernie ciekawych tomów. Na pewno wzbogacą one polską wiedzę o tych pozornie dalekich krajach, stających się nam obecnie, w epoce globalizmu, coraz bliższymi.

